

Lieg met mij van Philippe Besson

verwijzingen: De bezige bij, 2020

Onderstaande tekst is geschreven door Dirk Walter, voormalig leraar Duits en adviseur en voorzitter van de onderwijsraad voor het vak Duits in de deelstaat Saarland. Hij schreef vorig jaar voor het eerst een podcast over een boek dat genomineerd was voor de Euregio Literatuurprijs voor Scholieren, waar zo enthousiast op werd gereageerd dat hij dit jaar alle zes genomineerde romans voor zijn rekening heeft genomen. Hieronder geeft hij tips en suggesties om de boeken in de klas te bespreken.

We zijn bij de laatste twee podcasts aanbeland.

Net als in *Nachtblauw* en *De Dirigent* gaat het in Philippe Bessons *Lieg met mij* en in Annette Hess' *De tolk* over acceptatie van en verzet tegen maatschappelijke normen die als belastend worden ervaren – en daarmee uiteindelijk over emancipatie. Beide romans gaan over verschijnselen die in hun eigen tijd min of meer taboe waren, hoe verschillend ook. Besson schrijft over homoseksualiteit op het Franse platteland in de jaren tachtig, Hess over het nationaalsocialisme en de moorden in Auschwitz die in 1963 nog maar pas verleden tijd waren.

Laten we beginnen met *Lieg met mij* van **Philippe Besson**, een roman in **drie delen** over een **ongelukkige homoseksuele jeugdliefde**, die beide geliefden voor de rest van hun leven zal vormen. **Van elk van de delen zou u in de klas de tijd, de plaats en de belangrijkste gebeurtenissen kunnen bespreken.**

Deel één speelt zich af in 1984 in Barbezieux, een klein plaatsje in de Charente waar de noodlottige ontmoeting tussen Thomas en Philippe plaatsvindt. Deel twee speelt zich af in 2007, als de inmiddels gevierde schrijver Besson een lezing geeft in Bordeaux en daarbij de zoon van Thomas ontmoet. Het derde deel speelt in 2016 in Parijs, de primaire woonplaats van de auteur. Na de zelfmoord van Thomas Andrieu zoekt diens zoon Besson opnieuw op en overhandigt hem een nooit verstuurd brief van zijn vader. Al is het begrip 'spelen' in deze samenhang eigenlijk niet gepast, omdat van 'spel' in deze roman geen enkele sprake is.

De naam Besson komt weliswaar niet voor in het boek, en als ik goed heb opgelet duikt de voornaam Pilippe pas helemaal aan het eind op, in de aanhef van de brief (p.157). Toch hoeven we er niet aan te twifelen dat we te maken hebben met een **autobiografische tekst**.

Wellicht is het een recente (of hernieuwde) literaire stroming die de grens tussen fictie en documentaire welbewust wil laten vervagen (Marjolijn van Heemstra, genomineerd voor de Euregio Literatuurprijs voor Scholieren 2020, voerde zichzelf ook op als verteller en personage in haar roman). Maar soms zijn gebeurtenissen zo vreselijk dat ze niet meer te fictionaliseren vallen.

Bij Besson is ongetwijfeld het laatste het geval: de aanleiding voor dit persoonlijke getuigenisboek was de zelfmoord van iemand die hij heeft liefgehad – en wellicht nog altijd liefheeft.

Lieg met mij gaat over Thomas Andrieu, aan wie de schrijver zijn boek als **gedenkschrift** opdraagt (met vermelding van diens geboorte- en sterfjaar: 1966 – 2016). Dit is een eerste aanduiding dat we met **authentiek autobiografisch** werk te maken hebben.

Andere aanwijzingen van het autobiografisch karakter van dit boek zijn de aanduiding van de plaats van de school, het feit dat in het handelingsverloop leeftijden worden gegeven en dat Philippe Bessons ontwikkeling als schrijver wordt beschreven, inclusief de titels van tussen 2003 en 2009 door Besson gepubliceerde boeken *Son frère* (vertaald als *Zijn broer*), *Un garçon d'Italie*, *Se résoudre aux adieux* (vertaald als *Verzoening*) en *La Trahison de Thomas Spencer*. Aan dat laatste boek werkt Besson als hij in 2007 Lucas Andrieu in Bordeaux ontmoet (p.126). Philippe mag dan volhouden dat hij nooit over zijn eigen leven schrijft, tegen het einde van de roman (p.150-151) doorziet Lucas dat zijn romans niet meer zijn dan pogingen om persoonlijke problemen te verwerken. Lucas' reactie: 'Nog een van uw leugens, toch?' (p.157)

Daarmee zijn we direct bij de **titel van het Franse origineel** beland, *Arrête avec tes mensonges* ('Hou op met je leugens'). Al op pagina tien leren we dat dit de standaardreactie van Philippe's moeder was op alle fantasieverhalen die hij bedacht.

Dat dichten, verzinnen, gelijkstaat aan liegen is overigens een oeroud, wantrouwig idee. We hebben inmiddels geleerd dat verhalen ‘waar’ zijn als ze als realistisch overtuigen, maar dat ze daarvoor niet op feiten hoeven te berusten. Ook in wat een auteur verzint komen diens levenservaringen tot uitdrukking.

In dit geval is de titel meer dan een ironisch citaat. Want op het moment dat Lucas Andrieu toestemming geeft om over zijn belevenissen met zijn vader te schrijven, stopt Besson inderdaad met ‘liegen’ en verpakt hij autobiografisch materiaal niet langer als fictie. Dit keer, zo lijkt het, schrijft hij zonder poëtisch masker voor en vermeldt hij bij alle gebeurtenissen tijd, plaats en persoonsnamen. Dat geeft deze roman iets bijzonders. Recensente Dina Netz noemde het om deze reden een sleutel tot Bessons oeuvre (‘de zomer van 1984 is de bron van de thema’s die in zijn overige romans aan bod komen: identiteit, eenzaamheid, verdriet, de macht van liefde, de ondraaglijke pijn van verdriet’ ([bron: Deutschlandfunk](#))).

Maar in de titel klinkt ook de wrange aansporing door die Besson zijn vriend Andrieu bij leven nooit heeft durven toeroepen. Andrieu’s leven was één grote poging zijn homoseksualiteit te maskeren en te verdringen, één grote verdrietige leugen. Maar de lezer kan de oproep ook op zichzelf betrekken.

Vanuit dit perspectief kunt u uw leerlingen de vraag voorleggen of ze een literaire tekst als deze anders lezen. Of een waargebeurd, autobiografisch verhaal ze meer aanspreekt dan een fictieve geschiedenis. En of de auteur risico heeft genomen door zich te ‘outen’, zoals dat tegenwoordig heet, door zichzelf en zijn naasten zo bloot te geven.

Hierover mag nog worden opgemerkt dat in 2017, toen deze roman voor het eerst verscheen, het beeld van homoseksualiteit in het westen allang omgeslagen was, in het verlichte deel van de samenleving althans. Ook in Duitsland kwamen (en komen) bijvoorbeeld hooggeplaatste politici openlijk uit voor hun homoseksualiteit. Besson heeft bovendien rechtstreekse voorgangers als Didier Eribon en Edouard Louis, die in hun werk vergelijkbare autobiografische ervaringen hebben aangesneden.

Zo bezien was het voor Besson ook geen risico om de naam van zijn voormalige geliefde te openbaren. Wat je je echter kunt afvragen, is of je dit boek, waarin Andrieu

wordt opgevoerd als een slachtoffer van restrictieve normen, moet lezen als een aanklacht tegen de maatschappij. Ik kan me vinden in het betoog van recensent Dirk Fuhrig:

Zoals hij (Andrieu, DW) wordt geportretteerd, lijkt het erop dat zijn wanhoop misschien net zo goed met zijn eigen koppigheid te maken heeft als met de samenleving, die sinds de adolescentie van de hoofdpersonen aanmerkelijk vrijzinniger is geworden. ([bron: Deutschlandfunk](#))

Dit wil niet zeggen dat alle leerlingen even open zullen staan voor Bessons boek en er even begripvol op zullen reageren. Dat het enkele **expliciete passages** bevat, speelt daarbij natuurlijk een rol. Toen ik het boek zelf voor de eerste keer las vond ik het hier en daar pornografische trekjes hebben. Dit lezersoordeel zal de auteur hooguit in poëtische zin interesseren; zelf vertelt hij in alle openheid over zijn contacten in de porno-industrie in Los Angeles (op p.64-65).

Maar bij nadere beschouwing zijn de expliciete scènes tussen Philippe en Thomas **uiteindelijk toch niet pornografisch** – al had Besson het aantal scènes en de plasticiteit wat mij betreft wel iets mogen reduceren. Ze passen bij Bessons opvattingen over **openhartigheid in de literatuur**, zijn verzet tegen het verzwijgen van het ogenschijnlijk pijnlijke en intieme, omdat die nu eenmaal ook **zijn psychische staat mede bepalen**.

En zo heeft deze roman nog veel meer te bieden. De **stadia van een relatie**, van de ander voor het eerst registreren en waarnemen, het plotselinge, onverwachte contact, het steeds vaker in alle heimelijkheid afspreken, de mengeling van overgave en afhankelijkheid – Besson beschrijft het allemaal **sober en pretentieloos**, maar weet het niettemin **bijzonder intens en psychologisch invoelbaar** te presenteren. Goede schrijvers zijn nu eenmaal vaak goede psychologen.

In dit geval moet dat echter ook ingewikkeld zijn geweest, aangezien de auteur in zijn eigen binnenwereld heeft moeten doordringen om die schrijvend, minutieus en compromisloos, voor zijn lezer tentoon te stellen. Dat is niet iedereen gegeven die zichzelf tot onderwerp maakt. Besson illustreert dit door op zoek te gaan naar de juiste omschrijving voor zijn emoties en het begrip liefde met andere begrippen te omschrijven, af te bakenen. Daarbij beproeft hij het gehele palet, van ‘geroerd’ en

‘gecharmeerd’ tot ‘verward’, ‘verleid’, ‘verblind’, ‘van slag’, ‘verkikkerd’ en het eenvoudige ‘verliefd’ aan toe (p.96).

In de loop van het verhaal zal blijken dat **Thomas** eigenlijk de zwakste van de twee is, maar **aanvankelijk is hij het die alles bepaalt en domineert**, die alle ontmoetingen tot in detail plant en die kennelijk verwacht dat Philippe zich naar zijn plannen voegt. Zo is hun eerste contact, als dat ook in werkelijkheid zo is verlopen, in poëtisch opzicht al symbolisch.

‘Hij staat daar in de winterkou, ik zit aan zijn voeten.’ (p.30)

Soms is een korte frase al voldoende om het verlangen naar een volgende heimelijke ontmoeting in woorden te vatten.

‘Ik ontdek de kwelling van het wachten.’ (p.47)

Of twee woorden voor de onstuimigheid als ze elkaar eindelijk weer zien en ze elkaar ‘vleesetende zoenen’ geven (p.52).

Dergelijke metaforen illustreren **dat deze autobiografie toch ook een poëtisch literair werk is** (Besson maakt van het schrijven sowieso een meta-thema, zie o.m. pp.69-70, 103-104 en 139). Een mooi poëtisch beeld – de auteur noemt het met gevoel voor understatement een ‘afgezaagde vergelijking’ (p.104) – is hoe hij de shock illustreert wanneer hij hoort dat Thomas naar Spanje is vertrokken. Hij stelt zich voor dat hij zwaargewond raakt bij een auto-ongeluk:

Daarna is het iets anders. Het is geen geluid meer, maar een fysieke sensatie, een schok, als een botsing. (p.104)

Waarop in één lange samengestelde zin met heel veel komma’s een ademloze opsomming volgt van alle stadia die dan doorlopen worden: van berging en de eerste medische hulp tot ziekenhuisopname, operatie en langdurig ziekenhuisverblijf, en uiteindelijk een twijfelachtige genezing (p.104).

Deze opsommende stijl, met uitsluitend komma’s, hanteerde Besson ook al in extenso op de inleidende pagina’s, waarin hij Thomas meent te ontwaren in een

voorbijtrekkende menigte. Ook hier weet hij met de aaneenschakeling van losse observaties de ademloosheid op te roepen en voel je als lezer hoe opgewonden de auteur indertijd moet zijn geweest. Alsof alles toewerkt naar het moment dat hij Andrieu tussen de voorbijgangers ontwaart en hem volgt. De laatste nevenschikking luidt:

Ik leg mijn hand op zijn schouder, hij draait zich om en... (p.11)

En zo eindigt een schier eindeloos samengestelde zin, gek genoeg, met een voegwoord en drie puntjes. Dat roept spanning op.

Pas een heel eind verder, in het tweede deel van de roman, krijgt de zin een vervolg, en wordt het raadsel opgelost:

En hij is het bijna. (p.108)

Toegegeven, dat ‘en...’ aan het einde van de inleiding doet sterk denken aan een cliffhanger in een tv-serie, en ook zo’n uitdijende zinsconstructie is geen vernieuwende literaire methode. Toch was deze inleiding (die geen titel had meegekregen) wat mij betreft wel degelijk meeslepend.

Kenmerkend voor Bessons manier van vertellen is ook dat hij de **jeugdherinneringen** beschrijft die gebeurtenissen bij hem oproepen. Bijvoorbeeld een uitstapje naar aan een kermis waarbij hij als zevenjarige zijn moeder uit het oog verliest. Als Thomas er na een afspraakje weer vandoor gaat, voelt hij zich even verlaten als toen (p.44-46). Als hij een uitnodiging krijg voor een verjaardagsfeest denkt hij aan soortgelijke feestjes uit het verleden, zoals het huwelijk van een nicht, waarbij hij weerzin voelde tegen het burgermanjolijt van zijn familieleden ‘en de mogelijkheid dat ze in een meute veranderen’ (p.82-84). Of het geluk dat hij als kind voelde bij uitstapjes naar het Île de Ré, dat hij afzet tegen het acute verdriet bij zijn afscheid van Thomas (p.100-103). De herinnering aan het fatale ongeluk van zijn grootmoeder in Lagarde-sur-le-Né, waar de boerderij van Andrieu’s ouders staat, heeft een symbolische lading:

Thomas Andrieu woont dus in dat dorp, synoniem met de dood. (p.54)

Zo'n verhaalanalytische blik op het boek kan helpen om leerlingen die moeite hebben met de expliciete inhoud duidelijk te maken dat óók de scènes waar ze weerzin tegen voelen deel uitmaken van een groter, rijker web van verhalen.

Hetzelfde geldt voor de beeldende en sfeerrijke **milieuschilderingen**. Het eerste voorbeeld dat je daarbij kunt geven is de meer dan drie pagina's lange schets van het gymnasium in het plaatsje Barbezieux, die eindigt met deze ontzuisterende conclusie:

Ik kom dus uit een tijd die voorbij is, uit een stad die op sterven na dood is, uit een roemloos verleden. (p.17)

Maar het valt ook te illustreren met kortere passages, zoals de beschrijving van het café waar Thomas en Philippe elkaar voor het eerst ontmoeten:

Als ik naar hem toe loop, merk ik de plakkerige tegelvloer op, want mijn zolen kleven eraan vast, en de tafeltjes van hemelsblauw en kanariegeel formica, ik stel me de vochtige spons voor die er snel overheen wordt getrokken nadat de lege koffiekopjes en bierglazen zijn weggehaald, ik zie de reclames van Cinzano en Byrrh aan de muren, Frankrijk uit de jaren vijftig. Achter de bar staat een vent met een streng gezicht, een droogdoek over zijn schouder geslagen, alsof hij zo uit een film met Lino Ventura is gestapt. Ik voel me een indringer, een vergissing. (p.32)

Wie deze passage nader beschouwt, ziet de eerder genoemde aaneenschakeling van bijzinnen, de eenvoudige formuleringen en de **schrijfstijl** die ik aan het begin van mijn betoog als **sober** typeerde. Besson gebruikt deze stijl omdat hij, naar eigen zeggen, altijd al gefascineerd is geweest door 'de **ongekende macht van de neutrale, blanco stijl, zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid**' (p.80). Zo lijkt zijn stijl vaak **zakelijk, zonder gevoelloos te zijn** en hij komt op mij, ook in liefdes- en lijdensscènes **nooit sentimenteel of kitscherig** over.

Ten aanzien van de **beknoptheid** valt op dat nergens een zin te veel staat. Door de volhoud van het boek valt amper op dat in deel twee – de eerste ontmoeting met Lucas Andrieu – vijftientwintig pagina's worden gewijd aan een gesprek van nog geen uur, onderweg van een hotellobby naar een treinstation. En in het laatste deel wordt in bijna vijftientwintig pagina's (p.134 – 158) het korte weerzien met Lucas geschetst waarbij deze vertelt over de zelfmoord van zijn vader in 2007 en de loop die zijn leven

sindsdien genomen heeft. En toch krijg je ook hier niet de indruk dat het verhaal wordt gerekt. (Uw leerlingen kunnen hun kennis van de **begrippen verteltijd en vertelde tijd** opfrissen door de drie afzonderlijke delen met elkaar te vergelijken.)

Wat zou er nog meer aan de orde kunnen komen? Misschien twee kwesties waar ik nog niet helemaal uit ben.

Ten eerste de verschillende afkortingen voor de naam Thomas: op p.25 wordt hij aangeduid met T.A., terwijl hij bijv. op p.92 en p.93 T. heet, en zijn naam verderop weer volledig wordt uitgeschreven. Het gebruik van de afkortingen heeft of een distantiërend of een taboeïserend effect. Maar ik kon geen duidelijke link leggen tussen deze persoonsaanduidingen en de context waarin die wordt gebruikt.

En ten tweede: het is van meet af aan duidelijk dat Andrieu's besef van Philippe's vertrek de relatie op tragische wijze overschaduwet. De twee leven in verschillende werelden en Thomas is vastbesloten zijn geaardheid geheim te houden. Blijft de vraag: zou het verhaal ons minder raken als het over een heteroseksuele jeugdliefde zou gaan als daar, om wat voor reden dan ook, zo'n enorm tragisch taboe op zou rusten?

Misschien, beste collega's, lukt het u om hier inzicht in te krijgen.

Deze tekst is geschreven in het kader van de Euregio literatuurprijs voor scholieren 2021.

Tekst: Dirk Walter; vertaling: Ralph Aarnout